

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Yttrande i Högsta domstolens mål Ö 664-20 och Ö 693-20

(Svea hovrätts beslut den 3 februari 2020 i mål B 1172-20)

Riksåklagaren har beretts tillfälle att yttra sig i målet.

Jag vill anföra följande.

Inställning

Det är enligt min uppfattning uppenbart att målsägandebiträden bör förordnas för SZ och WZ i hovrätten i enlighet med deras begäran.

Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

AEH, som av tingsrätten dömts för mord av MAB till fängelse på livstid samt förpliktats att utge skadestånd till SZ och WZ, som var närstående till MAB, med 60 000 kr vardera i enlighet med rådande schablon för sveda och värk, har överklagat tingsrättens dom till hovrätten och yrkat där att han ska frikännas och att målsägandenas skadeståndstalan ska ogillas, i allt fall att påföljden ska mildras.

SZ och WZ har i anslutningsöverklagande yrkat att hovrätten i deras fall ska frångå rådande schablon och tillerkänna dem betydligt högre skadestånd än vad tingsrätten bestämt. Båda begärde att de målsägandebiträden de hade i tingsrätten skulle förordnas som målsägandebiträden för dem även i hovrätten.

Åklagaren, som bestrider ändring av tingsrättens dom, har förklarat att hon inte kommer att föra målsägandenas talan i hovrätten. Mot bakgrund av att de enskilda anspråken är tvistiga och med hänsyn till brottets karaktär bör enligt åklagaren målsägandebiträden förordnas för dem även i hovrätten

Hovrätten har i det nu överklagade beslutet avslagit målsägandenas begäran om målsägandebiträde i hovrätten.

Överklagandena till Högsta domstolen

SZ och WZ yrkar att målsägandebitråde ska förordnas för dem i hovrätten i enlighet med deras begäran. De anför bl.a. följande.

Det har utvecklats en betydande osäkerhet under vilka förutsättningar målsägandebitråde ska förordnas i hovrätt. Hovrätterna har blivit alltför restriktiva i sina bedömningar. Högsta domstolen bör därför ge klargörande riktlinjer i frågan.

Det är fråga om mycket allvarlig brottslighet med ett betydande skadeståndsbelopp. Skadeståndsfrågan är vare sig renodlad eller klarlagd, varför det krävs en mer utförlig argumentation i den delen. De har också åberopat egen bevisning i hovrätten. Tingsrätten har i domskälen konstaterat att tillskapandet av en ny schablonersättning för situationer som den förevarande är en fråga för överrätt. Skadeståndsfrågan är därmed inte av sådan enkel beskaffenhet att målsägandens talan lika väl kan föras av åklagaren. Därtill kommer att åklagaren angett att hon inte företräder dem i hovrätten.

SZ har därtill anfört att han behöver stöd och information av ett målsägandebitråde även under hovrättsprocessen. Han och sonen bor numera i ett annat land och han har också behov av tolk.

Grunderna för min inställning

I 1 § lagen (1988:609) om målsägandebitråde stadgas att när en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett särskilt biträde för målsäganden (målsägandebitråde) förordnas i mål om brott enligt bl.a. 3 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde.

Enligt 1 a § första stycket samma lag gäller ett målsägandebitrådes förordnande till dess att tiden för att överklaga domen i målet har löpt ut, om inte förordnandet dessförinnan har upphört eller något annat följer av 3 § andra stycket.

Enligt andra stycket samma lagrum ska, om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ett målsägandebitråde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det även beaktas

1. om målsäganden ska höras,
2. vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk, och
3. om det finns något annat särskilt skäl.

Bestämmelserna i 1 a § lagen om målsägandebiträde trädde ikraft den 1 juli 2018 (SFS 2018:535). I förarbetena till lagändringen uttalas bl.a. följande (prop. 2017/18:86 s. 47 f.).

När frågan om att förordna ett målsägandebiträde i högre rätt aktualiseras ska en prövning av målsägandens behov göras enligt de allmänna bestämmelserna i 1 §. Förutom att förutsättningarna i 1 § ska vara uppfyllda ska rätten beakta om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk och om det finns något annat särskilt skäl som innebär att målsäganden har behov av ett biträde. Regleringen är avsedd att klargöra att prövningen även ska ske utifrån de behov som målsäganden har i överrättsprocessen.

Som framgår av den första punkten kan det faktum att målsäganden ska höras på nytt vara ett skäl som talar för att målsäganden behöver ha ett biträde även i den högre rätten. En bedömning ska dock göras i det enskilda fallet. Vad brottet rör och målsägandens situation – t.ex. relationen till den tilltalade och vad målsäganden ska höras om – har också betydelse för bedömningen. Enligt den andra punkten kan målsägandens behov av stöd med talan om enskilt anspråk vara ett skäl som talar för att ett biträde bör förordnas i den högre rätten. Många gånger bör målsäganden kunna få ett lika gott stöd genom att åklagaren biträder målsäganden med att föra talan om det enskilda anspråket. Är det fråga om mer komplicerade skadeståndsfrågor där det krävs utförlig argumentation eller mer ingående genomgång av skriftlig bevisning, kan det dock vara mer ändamålsenligt att ett målsägandebiträde förordnas.

Det kan finnas andra situationer där förhållandena är sådana att målsäganden har behov av att ett målsägandebiträde förordnas i den högre rätten. Enligt den tredje punkten finns det därför en möjlighet att förordna ett målsägandebiträde i högre rätt om det finns något särskilt skäl. Exempel på detta kan vara när målsäganden inte ska höras, men det ska ske förnyade förhör med andra personer angående frågor som har betydelse för målsäganden. En annan omständighet som kan tala för att ett målsägandebiträde ska förordnas är om målsäganden biträder åtalet. En bedömning måste dock göras i varje enskilt fall och för att ett biträde ska förordnas bör det krävas att det faktum att målsäganden biträtt åtalet på något sätt har kommit till konkret uttryck, antingen i processen i den lägre rätten eller i överklagandet. Det kan vara fråga om att målsäganden lägger fram egen utredning, åberopar bevisning, justerar åtalet eller framställer ett eget påföljdsyrkande. Enbart ett påstående om att åtalet biträds är däremot inte tillräckligt för att målsäganden ska anses ha behov av ett målsägandebiträde.

Min bedömning

Det aktuella målet rör ett synnerligen brutalt mord av en kvinna i hennes eget hem och inför ögonen på hennes ettårige son, som därefter tvingats tillbringa

flera timmar ensam med sin avlidna mor innan hans far, tillika kvinnans make, kommit till bostaden och där under mycket chockartade former funnit sin hustru död. Enligt min uppfattning torde redan målets karaktär medföra att det finns särskilda skäl att förordna målsägandebiträde i högre rätt (1 a § andra stycket p. 3 lagen om målsägandebiträde).

Därtill kommer att målsägandena på grund av ovanstående omständigheter yrkat ett högre skadestånd för sveda och värk än vad som följer av den schablon som gäller vid ersättning till närstående vid bl.a. uppsåtligt dödande. Tingsrätten har i sina domskäl anfört att det i och för sig kan finnas anledning att tillskapa en ny schablon för situationer av förevarande slag, men att detta i så fall är en fråga som högre rätt får ta ställning till. De i tingsrätten förordnade målsägandebiträdena har i sina överklaganden till hovrätten fört en rättslig argumentation avseende denna fråga och även åberopat egen bevisning i skadeståndsdelen. Skäl att förordna målsägandebiträde föreligger således även enligt 1 a § första stycket p. 2 lagen om målsägandebiträde.

Åklagaren har mot bakgrund av ovanstående uppgett att hon inte biträder målsägandena i hovrätten och att hon därför inte för deras talan där. Jag instämmer i åklagarens uppfattning och kan tillägga att det inte kan anses åligga åklagaren att föra målsägandens talan i en situation som den förevarande.

Sammanfattningsvis är det enligt min uppfattning uppenbart att målsägandebiträden bör förordnas i detta fall.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Jag instämmer i klagandenas uppfattning att hovrätterna efter reformen den 1 juli 2018 är påtagligt restriktiva med att utse målsägandebiträde i hovrätten, vilket även detta mål med all tydlighet illustrerar. Jag anser inte att lagstiftningens utformning motiverar denna rådande restriktivitet. Därtill kommer att uttalandena i förarbetena är knapphändiga, särskilt när det gäller vad som kan anses utgöra särskilda skäl (1 a § andra stycket p. 3 lagen om målsägandebiträde).

Högsta domstolen har i NJA 2018 s. 922 uttalat sig i fråga om förordnande av målsägandebiträde i högre rätt i ett mål om våldtäkt. Vad som uttalas där har dock inte någon direkt bäring på den situation som är för handen i detta mål.

Enligt min uppfattning är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar frågan. Jag tillstyrker prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

My Hedström

Kopia till
Utvecklingscentrum
Söderorts åklagarkammare i Stockholm
Kammaråklagaren Carolin Hagvil